

Ladislav Tajovský: Docela úspěšný experiment

06.ledna 2011
www.ihned.cz
06.01.2011

Před dvaceti lety začala ekonomická transformace.

Před dvaceti lety postkomunistické Československo počítalo první dny ostrého kapitalismu. První rok po pádu komunistické totality bylo přirozenou prioritou konstituování demokratických institucí a jejich naplňování zhusta neznámým obsahem. Od ledna 1991 však politická reprezentace vzešlá z prvních svobodných voleb rozjela rozhodující transformační opatření, kterým byla liberalizace cen.

Posun politického systému směrem k svobodě a demokracii byl záležitostí vnímanou drtivou většinou společnosti jako jednoznačný přínos s takřka okamžitě viditelnými výsledky (první svobodné volby, názorová pluralita, otevřené hranice). Politická transformace byla zásadním krokem, nezbytnou podmínkou všech dalších kroků - na druhou stranu však krokem s minimem možných rizik z hlediska akceptace širokými vrstvami společnosti. V zásadě šlo o završení toho, kvůli čemu "cinkal klíči" téměř celý národ.

Na počátku roku 1991, právě před dvaceti lety, byla spuštěna transformace ekonomická. Právě cenová liberalizace a na ni navázaná změna vlastnických poměrů v podobě rozjezdu malé privatizace byly opatřeními, která měla konfrontovat - takřka ze dne na den - socialistické realitě uvyklé obyvatelstvo s rodící se kapitalistickou budoucností. Konec vlády jedné strany a propuštění politických vězňů je jedna věc; skokový nárůst cen (byť již částečně vyzkoušený v podobě zrušené tzv. záporné daně z obrátu), který jejich uvolnění nutně znamenalo, bylo však úplně jiné kafe. A rozhodně ne přeslazené

Cenový šok lidé překonali

První popřevratový rok byl jakousi přípravou obyvatelstva na to, co po 1. 1. 1991 nutně muselo přijít. Kdo kromě pamětníků si dnes vzpomene na to, jak dlouho chodila disidentská větev demokratických sil kolem termínu "kapitalismus", který byl vnímán jako slovo náležející do jednou provždy završené minulosti? Liberalizace cen znamenala obrovské riziko v tom smyslu, že mohla svými negativními průvodními jevy hned v počátcích v očích veřejnosti zdiskreditovat tento základní atribut tržní ekonomiky. Rozhodující postavy ekonomické transformace však v této době zažívaly svou "nejskvělejší hodinu". Ta ale skončila s rozjezdem velké privatizace a rozdělením československé federace a už nikdy se neměla ani vzdáleně opakovat.

Jestliže má skupina lidí kolem Václava Klause někde v historii nesmazatelné zásluhy, pak je to právě v této době, kdy připravili obyvatelstvo na sice krátkodobý, ale drsný pokles životní úrovně. Vnitřní i vnější liberalizace znamenala s konečnou platností vyčíslení neefektivity socialistické ekonomiky ve srovnání se svobodným světem. Češi a Slováci byli poprvé konfrontováni s inflací (co do její výše v poválečných českých a československých dějinách dodnes nepřekonanou) nejen spotřebitelských cen, která znehodnotila jejich úspory a de facto odhalila, co to znamenalo "žít na dluh".

Snad nikdo nemohl toto opatření vítat; z ekonomického pohledu však bylo zcela nezbytné a jeho úspěšné a rychlé provedení vytvořilo systémové předpoklady pro fungování plnokrevné tržní ekonomiky. Již po několika málo měsících vývoj zřetelně ukázal, že prvotní inflační šok - vzestup cenové hladiny o zhruba 40 procentních bodů - odeznívá a ceny po svém narovnání začínají žít svým vlastním životem.

Obyvatelstvo začalo naráz rozumět složitě opisovaným a vysvětlovaným makroekonomickým veličinám, dvě generace vůbec poprvé rozlišovaly mezi reálnými a nominálními veličinami, ať už šlo o mzdy, ceny v obchodech, úrokové sazby. Stagnace vrcholného socialismu - vydávaná komunistickým režimem, stejně jako jeho porevolučními stoupenci za stabilitu - byla lusknutím prstu v zimě a na jaře 1991 vystřídána dynamickým tržním hospodářstvím, v němž je možná jistý včerejšek, ale ohledně zítřka můžeme s jistotou prohlásit jen to, jaký den v týdnu bude. Při zpětném pohledu je až s podivem, jak bezbolestně tyto první radikální měsíce společnost ustála - navíc na pozadí drolicí se československé státnosti. Stejně jako po roce 1918, mohla i nyní nová politická garnitura při svém "budování státu" spoléhat na zakořeněné fundamenty otevřené, západní společnosti, které byly položeny hluboko v dobách Rakousko-Uherska.

Autor tohoto textu má v živé paměti slova tehdejšího ministra financí, že "o nic menšího než hospodářský zázrak nám nejde".

Tak jako můžeme transformaci započatou před dvěma dekádami označit za úspěšnou, musíme však také konstatovat, že středoevropským tygrem jsme se nestali. Transformační dynamika z roku 1991 poměrně rychle vyprchala a ke slovu přišly ušlápnuté kvazireformní kompromisy ve stále zásadnějších otázkách. Politická garnitura nebyla schopna vytěžit dostatečný kapitál z proreformně naladěné společnosti. Kombinace nešťastných, předvolebně populistických výroků (o ukončené transformaci, o neexistenci špinavých peněz atd.) a narůstajících rozporů mezi rétorikou a praxí u vrcholných představitelů ODS jako vůdčí síly a hybatele transformačního úsilí vedla k rozmělnění reformních kroků, a tím pádem jejich stále častějšímu odkládání ad acta (a to i z dnešního pohledu).

Dnešní politici to mají lehčí

Rok 1991 skýtá pro nejžhavější současnost právě zde inspiraci aktuálnější, než bychom si na první pohled mysleli. Generace popřevratových reformistů stála před výzvou systémové proměny - společenské, politické, ekonomické - a v rukou třímala mandát vycházející z většinové společenské podpory. Právě v tom byla jejich nesporná výhoda.

Dnešní Nečasově vládní koalici hospodářská krize přihrála zřetelnou podporu v deklarované snaze provést další poměrně zásadní reformu - sice nikoliv srovnatelnou s tou z počátku 90. let, ale také svého druhu systémovou. Reformy provedené před dvěma dekádami byly realizovány v podstatně komplikovanějším prostředí s řádově obtížněji predikovatelným výsledkem. Přesto se de facto aspoň v těch základních parametrech jednoznačně podařily.

Jestliže dnes znějí veřejným prostorem hlasy poukazující na obtížnou realizovatelnost kroků ještě včera označovaných za nezbytné a principiální, pak je třeba si ve světle výročí startu transformace uvědomit, že jde jen o výmluvu těch, kteří postrádají ochotu nebo schopnosti předchozí generace politických vůdců - ať už si o jejich pozdější činnosti myslíme cokoliv.

Hospodářské noviny, 6. ledna 2011

Původní článek najdete [zde](#).